

KENDE PÉTER ELNÖKI MEGNYITÓJA

Magyarországnak mint minden bizonytalan nemzeti öntudatú társadalomnak megrögzött szokása a historizálás. Állandóan foglalkoztatja a múlt, amellyel nincs megelégedve, de amelyet szeretne „elrendezni” valahogyan úgy, hogy több öröme, több büszkesége legyen benne. Ez a *furor historicus* elsősorban az értelmiségi elitre jellemző, de minthogy a politika vezető rétege is többnyire abból kerül ki, végsőleg államvezetési szokásnak is tekinthető. 1867 óta Magyarországnak alig volt olyan kormányzata, amelynek ne lett volna erősen historizáló államideológiája.

Az 1989 után kialakult politikai rendszer zavarodottságának egyik szembetűnő jele, hogy nem kevesebb mint három történelmi eseményt tart szükségesnek megünnepelni minden évben: a Szent István-i államalapítást, 1848 márciusát és 1956 októberét. Három állami ünnep nem is olyan sok, s nem volna meglepő, ha ezekhez rövidesen mintegy negyedikként (vagy az utóbbi időben erősebb hangsúlyt kapó október 6-ával és november 4-ével együtt hatodikként) Trianon gyászünnepé is felsorakozna. Egyáltalában: a magyar sajtónak és rádiónak állandó készletet van arra, hogy évfordulókról cikkezzen, s még jó, ha csak ünnepélyesen teszi, de többnyire aktualizáló szándék is aláfesti a megemlékezést. A múltból, annak dicsőséges vagy tragikus eseményeiből ismételtén újabb és újabb érvényes iránymutatást próbálnak – próbálunk – kihámozni, s tesszük ezt nemcsak a centenáriumokon, hanem minden lehetséges, többé-kevésbé kerek számú évfordulón. E közszellem felfogása szerint minden ötlet osztható szám elég kerek, s így például egy 45. évforduló is (mint a 2001-es) alkalmas arra, hogy konferencia ürügyül szolgáljon. Megnézheti magát az az intézeti vezető, aki egy ilyen nevezetes alkalomból elmulasztana konferenciát vagy más ünnepséget szervezni.

A priori úgy tűnhetne, hogy egy dokumentációs és történelemkutató intézetnek akkor lenne indokolt tudományos konferenciát szerveznie, amikor új problémákkal kerül szembe, vagy új eredményeket mutathat fel. Ezekre persze bármikor sor kerülhet, kerek számú évfordulókhoz sem egyik, sem másik nincsen kötve. Az új eredményeket egyébként is publikációk szokták jelezni, s a dolog természeténél fogva többnyire ezek sem évfordulós jellegűek. (Kivételt képezett intézetünk esetében 1956 *kézikönyve*, amelyet Hegedűs B. András szorgalmazására és főszerkesztése alatt a forradalom 40. évfordulójára adtunk ki.)

Ezzel szemben egy-egy évforduló, s most már mindegy, hogy mennyire kerek, mindig újból alkalmat kínál egy magunkfajta tudományos műhelynek arra, hogy áttekintse, mennyit fejlődött, gyarapodott vagy változott a tudás abban az ismeretkörben, amely körül munkálkodik. Vagyis arra, hogy mérleget vonjon. A ma megkezdődő konferencia látszólag ennek az igénynek tesz eleget, de valójában csak abban az egy szekcióban, amelyre ma délután fog sor kerülni (A történetírás emlékezete), s még ott sem mindegyik előadásban. A valóságban kon-

ferenciánk témája messze túlmegy az ismeretgyarapodási mérleg igényén, s elsősorban arról szól, hogy miként alakult 1956 társadalmi emlékezete, valamint az 1956-tal, annak jellegével és történelmi helyével foglalkozó *közbeszéd*. Ez szélesebb témakör, mint a historiográfiai mérleg, tekintve hogy a közbeszéd, valamint a társadalmi emlékezet hangsúlyváltozásai többnyire függetlenek – nagyon is azok! – a történetírók által gyűjtögetett tényektől. A közbeszéd és a közemlékezet egészen más törvényeknek van alávetve, mint a tudományos ismeretalkotás; kapcsolat legfeljebb ott van, hogy az utóbbi olykor az előbbi hatása alá kerül. (De ez nem szükségszerű.)

Óvakodom attól, hogy bármilyen elhatároló kijelentést tegyek a történelmi eseményekhez kapcsolódó társadalmi episztemológiáról. Csupán tépelődő formában, kérdésként említem meg, hogy milyen összefüggés van „emlékezet” és „közbeszéd” között, hogy melyik az aktívabb a kettő közül, vagy másképp fogalmazva: mikor és mennyire *következmény* a közbeszéd (tudniillik az emlékezet függvényeként), s mikor, milyen kontextusban *manipulátora* az emlékezetnek, s e minőségében meddig terjed a hatása (ha feltételezzük, ami sajnos plauzibilis, hogy az emlékezet kívülről befolyásolható). „Emlékezet” persze a szoros értelemben vett visszaemlékezést értem, azt, ami az egyének fejében van, bizonyos fokig függetlenül, de persze nem egészen függetlenül attól, ami a sajtóban vagy a könyvekben olvasható, attól, ami a nyilvános közbeszédben elhangzik. Más szóval, a kérdésem az, hogy vannak-e a történelmi emlékezetnek „törvényei”, s hogyan kapcsolódnak ezek a kollektív felmagasztalásokhoz vagy bemocskolásokhoz, az ébrentartási vagy az elaltatási erőfeszítésekhez, az agyonbeszéléshez vagy az agyonhallgatáshoz. Úgy gondolom, hogy 1956 emlékezete gazdag példatárt szolgáltat e kérdések tanulmányozásához, és titokban abban bízom, hogy e kérdésekre érdemleges választ kapunk.